

Ulrich Beck: Německá Evropa

Nové mocenské krajiny ve znamení krize

Přeložila A. Bakešová.

Praha, Filosofia 2015. 98 s.

V nakladatelství Filosofia vyšel překlad knihy známého německého myslitele Ulricha Becka *Německá Evropa. Nové mocenské krajiny ve znamení krize*. Beck napsal svoji knihu roku 2012, v té době netrápila Evropskou unii uprchlická krize, ale krize řecká. Mohlo by se tedy zdát, že Beckova práce již není aktuální. Bohužel tomu tak ale není. Po přečtení knihy čtenář zjistí, že mnohé otázky položené Bec-

kem jsou z hlediska evropské integrace nadčasové. Ekonomická krize by se navíc mohla v dohledné době vrátit.

V první části své recenze zrekonstruuji některé Beckovy argumenty. V druhé části pak budu s některými jeho závěry polemizovat. Beck tvrdí, že se Evropa díky ekonomické dominanci Německa stala německou. Z tohoto předpokladu dovozuje, že Německo je určujícím faktorem toho, zda a jakým směrem bude evropská integrace postupovat. Zatímco původní intencí evropské integrace bylo sblížit nebo sjednotit Evropu, Evropská unie v nynější podobě začíná být opět rozdělena, a to ve dvou směrech: 1. Existuje zde rozdělení Evropy na státy, které přijaly euro, a státy, které euro nepřijaly, a jsou tedy z některých rozhodovacích procesů vyloučeny. 2. Státy, které euro přijaly, se dělí na věřitelské a dlužnické země, přičemž je omezoována svrchovanost dlužnických zemí a demokratická možnost jejich občanů rozhodovat o svém osudu. Vyloučené státy ztrácejí možnost spoluutvářet osud Evropy a hrozí jim „v nejlepším případě federalismus, v nejhorším případě neokolonialismus. Kdo chce, může v tom vidět předzvěst degenerace demokracie.“¹

Beck vnímá současnou Evropu jako tzv. „rizikovou společnost“, kterou definuje jako potencialitu permanentních možných katastrof. Tento typ vnímání podle mého názoru přitom proniká do života institucí i běžných lidí a svojí nevyočitatelností přizívuje pocity nevědomosti a nejistoty. Zároveň však posiluje i pocit spolutnosti, protože všichni, bez ohledu na státní hranice, čelíme témuž problému. S tímto Beckovým závěrem je ovšem možné polemizovat, protože skutečnost, že všichni lidé čelí stejnému problému, nutně neznamená, že v nás roste pocit spolutnosti. Například různé pohledy na možnosti řešení uprchlické krize mohou evropské státy od sebe i vzdalovat. Evropa je zkrátka prostorem zasahovaným permanentními krizemi, kde v současné době hrozí návrat k tradičnímu pojetí národních států.

Beck si všímá skutečnosti, že lékem na překonání stávajících evropských problémů má být větší evropská integrace, což je ovšem projekt, který naráží na stále větší odpor občanů. V současné krizi tak nespátňuje pouze výzvu evropské integraci, ale i možnost jejího ohrožení. Podle Becka se nyní evropská integrace může ubírat dvěma směry: 1. Může jít o dobrovolnou integraci, opírající se o předpoklad, že si „národní státy“ uvědomí, že stávající problémy přesahují svým charakterem jejich možnosti. 2. Může se ale jednat i o integraci nedobrovolnou, vyplývající z „mimořádné“ situace, jež se postupně stane běžnou. Dojde tak k absolutistickému modu vlády, protože „nezbytná“ a často technokratická opatření budou legitimizována poukazem na to, že se snaží zabránit blížící se katastrofě. Protest proti navrhovaným opatřením bude považován za nepřipustný.

1 Beck, U., *Německá Evropa. Nové mocenské krajiny ve znamení krize*. Z německého originálu *Das Neue Machtlandschaften im Zeichen der Krise* přeložila A. Bakešová. Praha, Filosofia 2015, s. 59.

Beck pléduje za pokračování takové evropské integrace, jejíž legitimita bude v ideálním případě vycházet z vůle občanů. Příznává ovšem, že v současné době čelí zastánci evropské integrace sílící revoltě občanů proti evropskému projektu. Podle Becka jedním z problémů je, že Evropané považují výhody evropské integrace za samozřejmost. Z jejich strany tudíž začíná převažovat kritika. „Nespokojenost je vždy také výsledkem určitých historicky vzniklých nároků. My Evropané žijeme ve společnostech, které za své hlavní principy vyhlásily svobodu a rovnost pro všechny.“⁴² Tyto proklamace však nekorespondují s každodenní zkušeností mnoha evropských občanů. „Takováto diskrepance mezi očekáváními a realitou je vždy motorem pro sociální mobilizace...“⁴³ K tomu se přidává i fakt, že prvořadým cílem politiků není zajistit blaho Evropy, a tím i svých občanů, ale zajistit si svoje znovuzvolení. Dalším problémem je tzv. „německá Evropa“, v níž Německo vnučuje skrze svoji ekonomickou dominanci své názory evropským partnerům. Idea konsensuálního rozhodování se postupně vytrácí.

Beck se domnívá, že evropský integrační proces je životaschopný, je však třeba jej budovat na jiných základech. Podle Becka je nutné podporovat horizontální integraci, namísto rozvíjení integrace vertikální, která pouze posiluje pravomoci bruselských orgánů. To znamená, že integrace má vycházet ze vzájemného poznávání různých evropských kultur a národů. Dobrým příkladem jdoucím správným směrem je například program Erasmus, ale vzájemná výměna by neměla být omezena pouze na studenty a kvalifikované pracovníky – měli by se do ní zapojovat i dělníci, důchodci a další. Každý občan by měl například mít faktickou možnost žít po dobu jednoho roku v jiné evropské zemi. Není ovšem jasné, jakým způsobem by měla být takováto výměna prakticky realizována a financována. Jak by například prodavačka z německého supermarketu mohla rok prodávat v supermarketu řeckém, neovládá-li řečtinu? Kdo by financoval takovou výměnu? Rovněž není úplně jasné, zda by takováto výměna přinesla větší porozumění mezi evropskými národy. Po ročním pobytu v zahraničí by se totiž každý člověk vrátil do své rodné země, kde by pravděpodobně následně strávil většinu svého života.

Skutečně je možné, že by se díky jednoročnímu pobytu v zahraničí kdokoli stal empatičtější vůči jiným evropským kulturám? Osobně se domnívám, že tato empatie by se po čase vytratila. Tuto otázku však Beck ve své práci neřeší. K tomu, aby mohla být evropská horizontální integrace úspěšná, je podle něj nutné pouze to, aby se občané jednotlivých evropských zemí byli schopni vcítit do životních zkušeností a postojů občanů v jiných evropských státech. Domnívám se, že Beck klade na evropské občany v tomto ohledu velmi vysoké nároky. Nenastituje totiž žádný realistický mechanismus, jenž by přiblížil, jakým způsobem by takovéto vcítění

2 Tamtéž, s. 24.

3 Tamtéž.

mělo být přestováno. Nesdílím Beckův názor, že by jednoroční zkušenost s kulturou a životem v jiné zemi dokázala takového vcítění trvale probudit.

Beckova touha po kosmopolitní Evropě se zdá být velmi naivní a utopická. Podobně jako mnoho jiných sociálních vědců sice správně popisuje současný stav, ale nenabízí adekvátní řešení do budoucna hrozících problémů. Dalším úskalím Beckova uvažování je jeho vztah k demokracii. Beck sice tvrdí, že budování evropského projektu by mělo vycházet z demokratické vůle občanů, ale na druhé straně neváhá podporovat kosmopolitní řešení současných problémů, které vede k větší integraci i za cenu obcházení platných smluv a zákonů. „Architekti Evropy tedy jednájí v těžké situaci: jejich zápas o více Evropy je veden příkazem nebezpečí, ale často je zakázán zákony.“⁴

Často jsou přijímána opatření na záchranu Evropy v rozporu s platnými zákony, a aby mohla být uvedena v platnost, příslušné zákony jsou schvalovány v takové časové tísní, že je takřka nemožné je odmítnout, případně jsou právní normy účelově ohýbány. „Riziko spojené s eurem tak vytváří nový, autonomní zdroj legitimizace politického jednání, které se zaměřuje na politickou transformaci národnostního uspořádání společnosti a politiky. Konflikt mezi ortodoxními zastánci národního státu, kteří se chtějí držet politiky vedené stávajícími pravidly, a architektky Evropy, kteří zastávají politiku změn pravidel, je živěn z protikladu mezi ‚nelegitimním, ale legálním‘ jednáním a ‚ilegálním, ale legitimním‘ jednáním, přičemž legitimita vyplývá z naléhavosti čelit rizikům. Tato politika nouze je ilegální potud, že přispívá k podryvání národní demokracie. Hrozící katastrofa však zmocňuje architektky Evropy, ba přímo je nutí k právním trikům, chtějí-li to, co je (národními ústavami a evropskými smlouvami) v podstatě vyloučené, přesto učinit možným.“⁵

Beck tento postup neproblematizuje, ba dalo by se říci, že jej vidí jako „rozumný“. Je ovšem potřeba se ptát, zda se zde neskryvá až příliš vysoké nebezpečí zneužití takového postupu. Je skutečně evropská integrace natolik žádoucí, aby se kvůli jejímu pokračování porušovaly právní normy? Zdá se, že Beckova odpověď na tuto otázku zní „Ano“. Beck totiž odmítá návrat k národnímu státu, který vnímá jako zastaralý nástroj neumožňující řešení moderních problémů, a staví se negativně k jeho zastáncům. Problémem je však v této souvislosti skutečnost, že mnoho občanů Evropské unie by se rádo k uspořádání národních států vrátilo. Zdá se nicméně, že Beck je přesto ochoten obětovat demokratické rozhodování kosmopolitnímu projektu – pokud tento projekt bude veden snahou po zohlednění potřeb všech zúčastněných stran.

Beckova kniha vzbuzuje dojem, že se její autor staví do role autority, která ví, jaký postup je při řešení evropských problémů nejlepší. To však přímo kontrastuje s Beckovou ideou, že integrační procesy by měly vycházet z občanské společnosti.

4 Tamtéž, s. 48.

5 Tamtéž, s. 49.

V Beckově práci zůstává nezodpovězenou i další klíčová otázka, totiž zda podporovat evropskou integraci založenou na potřebách dominantních národních států (v dnešní Evropě Německa), nebo zda za těchto podmínek evropskou integraci raději odmítnout a vrátit se k ideji národních států. Beck ve své práci totiž kritizuje obě alternativy, ale neřeší možnost, že jiná alternativa nebude politicky možná. Beckova kniha tak otevírá mnoho provokativních otázek a nutí nás, abychom se zamysleli nad svým vlastním přístupem k evropské integraci.

Zdeněk Vopat